

Re-thinking vernacular architectural historiography through the method of oral history and local master builders

Gamze AKBAŞ¹, ORCID: 0000 0002 5826 3423
Fatma Gül ÖZTÜRK BÜKE², ORCID: 0000-0001-5144-9447

Abstract

Oral history is applied as an alternative method in research fields with insufficient literary evidence; it is an attempt to counteract the problem of limited archives while using the narratives of actors and/or witnesses related to the subject. Vernacular architecture's construction phase usually doesn't have written contracts, drawings, technical or financial calculations and such documents; hence it opens to discussion the potential of oral history to be evaluated specifically through this building group. For this reason, the article aims to understand vernacular architecture through the method of oral history and to explain its contributions to this field. Firstly, the major texts that use the method of oral history within the framework of architectural history, generally, and specifically vernacular architecture historiography are examined. Subsequently, it is emphasized through the local master builders that oral history can be a potential method to access information that is unrecorded or fade into oblivion. Thus, it is being debated whether an alternative vernacular architectural historiography is possible through the oral history method.

Highlights

- The potential of oral history in vernacular architectural historiography
- Oral history as an alternative method for architectural history and vernacular architecture
- Contributions of oral history to production of information

Keywords

Oral history; Architectural historiography; Vernacular architecture; Local master builders

Article Information

Received:
01.10.2022
Received in Revised Form:
03.03.2023
Accepted:
05.04.2023
Available Online:
17.07.2023

Article Category

Review Article

Contact

1. Faculty of Architecture, Istanbul Kültür University, Istanbul, Türkiye
2. Faculty of Architecture, Çankaya University, Ankara, Türkiye

Vernaküler mimarlık tarihyazımını sözlü tarih yöntemi ve yerel yapı ustaları üzerinden yeniden düşünmek

Gamze AKBAŞ¹, ORCID: 0000 0002 5826 3423
Fatma Gül ÖZTÜRK BÜKE², ORCID: 0000-0001-5144-9447

Öz

Sözlü tarih; yeterli yazılı belgeye ulaşamayan araştırma alanlarında, konu ile ilişkili aktör ve/veya tanıkların anlatımlarından yararlanarak, kısıtlı arşiv sorununu aşmayı amaçlayan alternatif bir tarih yazımı yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa vernaküler mimari üzerinden değerlendirdiğimizde, bu yapı stoğunun üretim sürecine ışık tutacak, yazılı bir sözleşmeye, teknik çizimlere, teknik ve mali hesaplamalara ve benzeri yazılı belgelere genelde rastlanılmaması sözlü tarihin potansiyelini tartışmaya açmaktadır. Bu nedendir ki, makale, sözlü tarih yöntemiyle vernaküler mimariyi anlamak ve bu alana sağlayabileceği katkıları anlatmayı amaçlamaktadır. Bunun için öncelikle, genelde mimarlık ve özelde vernaküler mimarlık tarihyazımı çerçevesinde sözlü tarih yöntemine başvuran belli başlı metinler incelenilmektedir. Daha sonra, sözlü tarihin kayda geçmemiş ya da unutulmaya yüz tutmuş bilgilere ulaşmamıza yardımcı bir yöntem olabileceği yerel yapı ustaları üzerinden vurgulanmaktadır. Böylece, sözlü tarih yöntemi aracılığıyla alternatif bir vernaküler mimarlık tarihyazımının mümkün olup olmadığı tartışılmaktadır.

Öne Çıkanlar

- Sözlü tarihin vernaküler mimarlık tarihyazımındaki potansiyeli
- Mimarlık tarihi ve vernaküler mimari için alternatif bir yöntem olarak sözlü tarih
- Sözlü tarihin bilgi üretimine katkıları

Anahtar Sözcükler

Sözlü tarih; Mimarlık tarihyazımı; Vernaküler mimari; Yerel yapı ustaları

Makale Bilgileri

Alındı:
01.10.2022
Revizyon Kabul Tarihi:
03.03.2023
Kabul Edildi:
05.04.2023
Erişilebilir:
17.07.2023

Makale Kategorisi

Derleme Makale

İletişim

1. Mimarlık Fakültesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
2. Mimarlık Fakültesi, Çankaya Üniversitesi, Ankara, Türkiye

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Sözlü tarih günümüzde yazılı belgenin bulunmadığı durumlarda olduğu kadar, tek taraflı söylemlerden oluşan çalışmalara alternatif sunmak amacıyla veya yeterince temsil edilmemiş herhangi bir grup veya bölge üzerine bilgi üretilmesi için başvurulmuş bir yöntemdir.¹ Başvuru alanındaki bu çeşitlilik, sözlü tarihin yeni bilgileri var edebilmesini sağlamakta ve tarihyazımının sınırlarını genişletmektedir.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'ün (2019, s. 2157) tanımına göre sözlü tarih; “[o]layların, durumların, veya gelişmelerin yaşayanlardan, dinleyenlere aktarılması yoluyla oluşturulan tarih bilgisi” şeklinde tarif edilmektedir. Sözlü tarihin bilimsel araştırmalardaki yeri ve uygulamaları da, yazınsal kaynaklarda ulaşılması güç verilere erişmeyi mümkün kılan bir yöntem olduğu üzerinedir. Örneğin İngiliz sözlü tarihçisi (*oral historian*) Paul Thompson (2006, s. 23) “[s]özlü tarih” ile tarihin, değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanmasını kastediyorum” ifadesiyle konuyu bir tanıma oturtmaya çalışmaktadır. İngiliz tarihçi John Tosh (İlk Basım: 1984, 2020, s. 249) sözlü tarihi, “genellikle sözlü tarih denen hayat hikayeleridir; yani bir tarihçinin görüşme yaptığı kişilerin ilk elden anlatılarından oluşur” şeklinde tanımlamaktadır. Stephen Caunce (İlk Basım: 1994,2001, s. 8) ise sözlü tarihin “kişisel anlatıların kullanımı üzerine kurulu” olduğunu ve bu tür kaynaklar baz alınarak “tarihçilerin genelde dayandıkları belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarih” oluşturduğunun altını çizmektedir.

Sözlü tarih, görüşmeciden izin alınması koşuluyla, anlattığı deneyim ve tanıklıklara ilişkin bilgilerin kayıt altına alınmasını, değiştirilmeden metne aktarılmasını ve arşiv oluşturmasını sağlayan bir araştırma yöntemidir (Acun, 2017, s. 151). Şu bilinmelidir ki; sözlü tarih yöntemi önceden planlanmış görüşmeler yoluyla soru-cevap şeklinde yapılmaktadır (Baum, 1987, s. 1). Ancak, sözlü tarih kapsamında soruların düzenlenmesi anket çalışmasından ayrılmaktadır. Öncelikle araştırmanın amacı netleşmekte, araştırma konusuyla alakalı yazınsal eserler taranmakta, konu bağlamıyla ilgili kaynak kişiler belirlenmektedir (Danacıoğlu, 2001, s. 137; Güçlü, 2013, s. 5). Ardından elde edilen bilgiler ekseninde soru çerçevesi oluşturulmakta; ancak, bu sorular görüşme yapan kişiyi röportaja hazırlayan bir tür kılavuz niteliği taşıdığı için anket formunda kullanılmamaktadır (Sözlü Tarih Kılavuzu, b.t.). Özetle, sözlü tarih, geleneksel tarihyazımının dayattığı kısıtlamaları aşmak üzere başvurulabilecek alternatif bir araçtır (İlyasoğlu, 2006, s. 15).

Nitekim, bir olayı yaşamış kişilerin anlatımlarına başvurulması ya da yazılı belgenin mevcut olmadığı ve/veya taraflı olduğu durumlarda, kişilerin aktardıklarının belgelenmesi (Erdilek Tunçay, 1993, s. 2), 1948 tarihine gelindiğinde Amerika’da Columbia Üniversitesi bünyesinde Allan Nevins

¹ Bu çalışma Gamze AKBAŞ’ın Doç. Dr. Fatma Gül ÖZTÜRK BÜKE danışmanlığında Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü’nde yürütmekte olduğu doktora çalışmalarına dayanmaktadır.

öncülüğünde bir yöntem olarak resmileştirilmiş ve “Sözlü Tarih Araştırma Ofisi” (*Oral History Research Office*) kurulmuştur (Danacıoğlu, 2001, s. 132; Acun, 2017, s. 154).²

Sözlü tarih, tarih alanı dışında diğer beşerî bilim alanlarında da kabul görmüş ve çeşitli proje ve tezlerde başvurulan bir yönetime dönüşmüştür. Bununla birlikte, mimarlık ve mimarlık tarihi alanında gerek ulusal gerek uluslararası çalışmalara bakıldığında, sözlü tarih yöntemine başvuran araştırmaların sayısı ancak yakın zamanda artış göstermiştir. Sözlü tarih 2000’li yılların başında mimarlık tarihçileri tarafından ilgi görmeye başlamış, gerçekleştirilen sempozyum, atölye çalışmaları ve konferanslarla öne çıkarılmıştır. Öte yandan, konu vernaküler mimariye³ indirildiğinde, kaynakların niceliğine dayanarak sözlü tarihe bir yöntem olarak daha az sıklıkta başvurulduğu söylenebilir.

Bu durum tespiti doğrultusunda, makalede öncelikle, sözlü tarihin genel olarak mimarlık tarihi alanına getirdiği alternatif tarihyazımına özgü birtakım çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Ardından, özel olarak vernaküler mimari alanını kapsayan bilimsel çalışmalar sözlü tarih yönteminin yeri ve uygulamaları üzerinden tartışılmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında, sözlü tarihin vernaküler mimarlık tarihyazımı için alternatif bir yöntem olma potansiyeli sorgulanmaktadır.

Vernaküler mimari; doğası gereği uygulamaya yönelik çizim, hesaplama ya da teorik bilgilere dayanmadığından bu alandaki çalışmalar ağırlıklı olarak sonuç ürüne ait mevcut fiziksel verilerin analizine yönelmiştir. Bu noktada sözlü tarih, vernaküler mimaride işin verilmesinden yapının kullanıma hazır edilmesine kadar geçen tasarım ve yapım sürecine dair mevcut olmayan belgelerin (sözleşmeler, mali kayıtlar, hesaplamalar, çizimler, vb.) yerine kendine özgü yöntemlerle bilgi üretebilir, gerçekleştirilen görüşmeler ve bunlara eşlik eden yerinde tespitlerle vernaküler mimarlık tarihyazımına yeni bir boyut kazandırabilir. Sözlü tarih, yapıyı sadece malzeme, konstrüksiyon ve strükture indirgeyen fiziksel etütten farklı olarak, yapının üretim sürecinde kaydı tutulmayan geleneksel bilgilerin, yapılan görüşmelerle açığa çıkarılmasını sağlar. Bir diğer ifadeyle, sözlü tarih; konu hakkında bilgi sahibi kişilerden aktarılanları dinleyerek veri elde etmek, arşiv oluşturmak ve yeni verileri literatüre kazandırmak demektir. Bu nedenledir ki, makalede, mimarlık tarihyazımı genelinde sözlü tarihi bir yöntem olarak kullanarak bu alana yeni konuları dahil eden bazı çalışmalara odaklanılmaktadır. Aynı zamanda, vernaküler mimarlık tarihyazımı özelinde başvurulan sözlü tarih yöntemine dair bilginin kaynağı, yani kimin/kimlerin dinlendiği sorgulanmaktadır. Sorgulama yapılırken, vernaküler mimaride mimarın yerini alan yerel yapı ustaları, mekânla var olan

² Bu kapsamda, Amerikan tarihinde siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli katkıları olduğu düşünülen “Büyük Adamların” anıları sesli kayıt altına alınarak belgeleme çalışması yapılmıştır (Abrams, 2010, s. 4; Somersan, 2015, s. 369). Amerikan sözlü tarih çalışmaları, başlangıçta sadece toplumda belli bir statüye sahip olan ve üst sınıfı temsil eden kişilere odaklanmıştır. 1970’lere gelindiğinde bu durum değişmiş, işçi sınıfı ve o güne kadar geri planda kalmış olan toplumun en fakir kesimleri ile özellikle ırk ayrımının yoğun şekilde yaşandığı Güney Eyaletlerde, sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Somersan, 2015, s. 370).

³ Vernaküler mimariyi tarımsal veya kırsal bir yerleşme biçimiyle sınırlandırmaktan ziyade “bir yörenin kendine özgü mimari biçimlenme dili” olarak tanımlamak, vernaküler sözcüğünün bir “yer”e veya yöreye ait olma durumunu ön plana çıkarmaktadır (Eyüce, 2005, s. 2-3). Bu sebeple, makalede “kırsal” ya da “yöresel” tanımlamalar yerine daha kapsayıcı bir sözcük olan “vernaküler” tercih edilmektedir.

ve doğrudan mekânın üretim sürecine neredeyse her aşamada dahil olan işverenler ile kullanıcılar başvuru kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmada özellikle vernaküler mimari özelinde gerçekleştirilen sözlü tarih yönteminin başlıca başvuru kaynağı olarak yerel yapı ustaları üzerine ağırlık verilmektedir. Günümüzde geleneksel yapım yöntem ve tekniklerini sürdüren yeni ustaların yetişmemesi, yaşayan az sayıdaki ustanın da ileri yaşlarda olması, bu alandaki usta-çırak ilişkisinin ve dolayısıyla nesilden nesile sözlü bilgi ve deneyim aktarımının sonlanması anlamına gelmektedir. Bu durum, yakın gelecekte vernaküler mimarlık tarihyazımının sadece fiziksel verinin analizi ile sınırlı kalmasına neden olacaktır. Kaldı ki, günümüze ulaşan vernaküler mimari yapı stoğunun mevcut durumu; bakımsızlık, plansız yapılaşma ve başka etmenler nedeniyle hızlı bir yok olma sürecine girdiğinin işaretidir. Bu nedendir ki, makalede özellikle yerel yapı ustaları üzerinde durulmakta ve saklı kalan bilgileri vernaküler mimari tarihyazımına kazandırabilecek sözlü tarih yönteminin önemine dikkat çekilmektedir.

2. SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİNİN MİMARLIK VE VERNAKÜLER MİMARLIK TARİHYAZIMINDAKİ YERİ VE UYGULAMALARI (THE IMPORTANCE AND IMPLEMENTATION OF ORAL HISTORY METHOD IN ARCHITECTURAL AND VERNACULAR ARCHITECTURAL HISTORIOGRAPHY)

Bu bölümde öncelikle sözlü tarihin mimarlık tarihyazımında yeteri kadar değinilmeyen kişi, topluluk, coğrafya, mekân gibi konulara ışık tutan bir yöntem olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu yöntemi kullanarak alternatif tarihyazımını mümkün kılan literatürdeki bir kısım örneklere yer verilmektedir. Ardından, vernaküler mimarlık tarihyazımı özelinde sözlü tarihin bilimsel çalışmalarda bir yöntem olarak kullanımı, kaynak kişiler ve başvuru tanıklar aracılığıyla ulaşılan bilgi türleri üzerinden tartışılmaktadır.

Mimarlık tarihi ve sözlü tarih ilişkisini sorgulayabilmek için Janina Gosseye, Naomi Stead ve Deborah van der Plaats editörlüğünde 2019 yılında yayımlanan “*Speaking of Buildings Oral History in Architectural Research*” (*Mimari Araştırmalarda Binaların Sözlü Tarihinden Konuşmak*) adlı eser başvurabileceğimiz önemli bir referans kitaptır. Eserde (2019, s. 6), yakın tarihte mimarlık alanında düzenlenen sözlü tarih konulu çeşitli konferans ve sempozyumlara değinilmektedir. Bunlar arasında, Kasım 2013 tarihinde Queensland Üniversitesi’nde gerçekleştirilen “*Lost in Conversation*” (*Sözlü Aktarımda Kaybolmak*) sempozyumu; Nisan 2016 tarihinde Amerika’nın Kaliforniya eyaletindeki Pasadena kentinde düzenlenen “Society of Architectural Historians” (SAH) (*Mimarlık Tarihçileri Derneği*) konferansının “*Oral History as Method: A History of Diverse Architectural Voices*” (*Yöntem Olarak Sözlü Tarih: Farklı Mimari Seslerin Tarihi*) oturumu; ve Temmuz 2017 yılında Kanada’nın Montreal kentinde düzenlenen (*The Canadian Centre for Architecture (CCA)*)’de (*Kanada Mimarlık Merkezi*) “*Oral History Tool Kit Workshop*” (*Sözlü Tarih Temel Araçları Atölyesi*) atölyesi dikkat çekmektedir (Gosseye, Stead ve van der Plaats, 2019, s. 6). “*Speaking of Buildings Oral History in Architectural Research*” başlıklı çalışmalarında Gosseye, Stead ve van der Plaats (2019, s. 9-10), mimarlık tarihyazımında yeterince yer bulmamış olaylara ışık tutmak için farklı yazarların sundukları yaklaşım, yöntem ve stratejilerle bu sessizliği kırmayı hedeflediğinin altını çizmektedir.

Mimarlık tarihi ve sözlü tarih ilişkisini içeren çalışmalardan biri Helena Mattsson ve Meike Schalk (2019) tarafından kaleme alınan “*Action Archive: Oral History as Performance*” başlıklı yazıdır ve bu

çalışma İsveç'in Stockholm şehrinde bulunan ve tarihine yönelik yeterli arşive rastlanılmayan Tensta banliyösünü sözlü tarih yöntemi aracılığıyla yeniden ele alarak tarihyazımına katkıda bulunmaktadır. “*Action Archive*” bir araştırma projesidir ve bu proje kapsamında unutulmuş bu “yer”in tarihini keşfetmek için söz konusu banliyöde bulunan Tensta Müzesi’nde (*Tensta Museum*) yerel tarih, hafıza, kimlik gibi konuları baz alan bir sergi gerçekleştirilmiştir (Mattsson ve Schalk, 2019, s. 96). Bu çalışma, sözlü tarihin sadece kanıt toplamak ve bilgi üretmekle sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir. Öyle ki, bu araştırma projesi sözlü tarihin bölge sakinleri ve mimarlar gibi farklı aktörlerin bir platformda toplanabildiği bir tür etkinlik oluşturduğunu da göstermektedir. Bölge sakinlerinin, mimarların ve araştırma konusuyla bağlantılı uzmanların katılımı ile seminerler (*witness seminar*), çalıştaylar ve rehberli turlar düzenlenerek tarihsel, yerel, toplumsal, politik tabanlı konuları kapsayan bir tür arşiv oluşturulması amaçlanmıştır (Mattsson ve Schalk, 2019, s. 98-100). Böylece bu etkinlik, farklı aktörlerin bir araya gelerek “yer”in tarihine ilişkin bilgilerin derlenip yeniden yorumlanmasına olanak sağlamıştır.

Sözlü tarihe başvuran çalışmalar arasında Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından gerçekleştirilen “*Mimarlığın Sosyal Forumu*” etkinliği de dikkat çekicidir. 21-23 Ekim 2010 tarihleri arasında küreselleşmeye karşıt bir siyasal tavır olarak kabul edilen “sosyal forum”un mimarlık alanındaki otoritelerce tartışıldığı “*Mimarlığın Sosyal Forumu*” adlı bir etkinlik yürütülmüştür (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012, s. 5). Bu kapsamda “*1969 Mimarlık Semineri Anımsama*” adlı sözlü tarih atölyesinde, kırk bir yıl önce mimarlık ve kente yönelik politik konuların tartışıldığı bir seminer katılımcılarla yeniden yorumlanarak (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012, s. 81) mimarlık tarihyazımına eleştirel bir yaklaşımda bulunmaktadır. Sözlü tarih çerçevesinde mimarlar üzerinden tarihsel bilgilerin üretildiği bu etkinlikte, kırk bir yıl boyunca değişime uğramış ya da henüz ilerleme katedilememiş durumlar yeniden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, mimarlar tarafından mimarlık tarihyazımına siyasi ve toplumsal değişime odaklı bir eleştirel bakış açısının kazandırıldığı söylenebilir.

Mimarlık tarihyazımı kapsamında yine aynı kuruluş bünyesinde yürütülen “*Mimarlığın Sosyal Forumuna Doğru Mimarlık Şenliği 2007*” adlı etkinlikten de söz edilebilir. Mimarlar Odası Ankara Şubesi “*Mimarlığın Sosyal Forumuna Doğru Mimarlık Şenliği 2007*” adlı bu etkinlikte, sözlü tarih aracılığıyla özne ile mekân arasındaki bağın güçlendirilmesine yönelik bir çalışma yürütmüştür. Bu etkinlik kapsamında, 25-27 Ekim 2007 tarihlerinde Sözlü Tarih Atölyesi düzenlenerek Ulucanlar Cezaevi’nin ikinci ve yedinci koğuşunda kalan on beş kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2008, s. 7). Mahkumların dinlendiği bu etkinlikte, Ulucanlar Cezaevi’ne ve geçmiş dönemin siyasal ve toplumsal durumuna dair zamansal bir yolculuğa çıkılmaktadır. Ceza nedenlerine bağlı olarak farklı koğuşlarda ya da bir müddet hücrelerde kalan mahkumlar, deneyimlerini ve anılarını anlatırken, aynı zamanda cezaevinin mekân organizasyonuna yönelik bilgiler de vermektedirler. Hatta ceza tiplerine bağlı olarak mahkumların farklılık gösteren mekânsal deneyimleri, anlatılar sayesinde açıklığa kavuşturulmaktadır. Bu etkinlik mimarlık tarihyazımına gerek öznelerin mekânı anlamlandırma biçimlerini gerek mekânın geçişini sorgulamaya yönelik önemli bilgiler sağlamaktadır.

Esra Akcan tarafından kaleme alınan “*Open Architecture: Migration, Citizenship and Urban Renewal of Berlin-Kreuzberg by IBA 1984/87*” adlı eserde sözlü tarihe başvuran çalışmalar arasındadır. Akcan (2018, s. 6-10) kitabında konukseverlik bağlamının mimarideki çevirisi başka bir ifadeyle farklı bir

zihnin, düşünce biçiminin mimari tasarım sürecindeki karşılığı olarak tanımladığı “açık mimari” (*open architecture*) ifadesini, Berlin’in göçmen mahallesi Kreuzberg’te yürütülen IBA-1984/87 kentsel dönüşüm projesi üzerinden araştırmaktadır ve Alman vatandaşı olmayan öznelerin sözlü tarih aracılığıyla anlatılarına değinmektedir. Yani tanıklar olarak göçmenlerin aktardıklarıyla, bir topluluğun sahip olduğu yaşam düzeninden farklı bir fiziki ortamdaki deneyim ve düşünceleri öğrenilmektedir.

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından sözlü tarih çalışması için kaynak olarak mimarlara başvurularak kişisel hayat hikayelerin toplandığı bir çalışma yürütülmüştür. Söz konusu şube, mimarlık mesleğine önemli katkılar yapmış olan Afife Batur, Nur Akın ve birçok isimlerle hayat hikayesi, eğitimi ve meslek hayatına dair görüşmeler gerçekleştirmiştir (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2019) ve bu kişilerle yapılan görüşmelere ilişkin notları fotoğraf ve belgelerle destekleyerek “*Mimarlar Odası Tarihinden Portreler*” başlıklı kitap serisiyle yayımlamıştır.⁴ Bu çalışmayla, ilgili aktörlerin biyografilerine yönelik verilere ulaşılması hedeflenmiş ve buna bağlı olarak, mimarlık tarihyazımının genişleyen araştırma yelpazesine katkı sağlanmıştır.

Harvey Schwartz (2015) tarafından hazırlanan “*Building the Golden Gate Bridge: A Workers’ Oral History*” kitabı da köprünün yapımında görev almış ustaların/işçilerin yaşam öykülerine ve inşaat sürecindeki hatıralarına ışık tutmaktadır. Schwartz’ın (2015, s. 4) bu eserinde teknik ayrıntılar, fiziksel koşullar, zorluklar, kazalar canlı tanıkların sesinden aktarılmaktadır. Geleneksel mimarlık tarihyazımında köprünün mühendislik alanındaki gelişmeler üzerinden ele alındığı görülmektedir. Oysa ki sözlü tarih yöntemiyle birincil tanıkların ifadelerinden elde edilen veriler, inşaat faaliyetinde yaşanmış zorluklara, yapıları var eden her bir öznenin yaşam hikayesine de ışık tutmaktadır.

Bütün bu ifadelerden anlıyoruz ki, fiziksel sınırların ötesine geçerek kişilerin “anlatılarına” yönelen sözlü tarih, mimarlık tarihyazımında gittikçe daha sık başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, sözlü tarih alternatif bir yöntem olarak vernaküler mimarlık tarihyazımı özelinde ele alındığında, anlatısına başvuru kaynak kişiler olarak “geleneksel yöntemlerle yapı çevre ve mekânı üretenler” olarak yerel yapı ustaları öne çıkarken, “yapılı çevre ve mekânı yaşayanlar” olarak işverenler ya da aynı özneleri niteleyen kullanıcılar dikkat çekmektedir. Yerel yapı ustaları doğal kaynakları kullanarak çevre koşullarını yaşanabilir alanlara dönüştürmekte, vernaküler mimaride yapım süreçlerinden tasarım kimliğinin oluşturulmasına kadar hemen hemen her aşamada yer almaktadır. Ancak bu aktörler dışında, sözlü tarih yöntemiyle vernaküler mimarlık tarihyazımına belli bir topluluğa/gruba özgü yerel yaşam biçimleri ya da belli bir topluluğun/grubun oluşturduğu düzen ve ilişkiler hakkında bilgiler verebilen işverenler ve kullanıcılar da önemlidir. Mekânla var olan bu özneler anlatılarıyla, mevcut yer için kurgulanmış tasarım ve planlamanın kullanıcıyla olan bağına yönelik ifadeleri vernaküler mimarlık tarihyazımına aktarabilir. Hatta, işverenler ya da kullanıcılar istekleri doğrultusunda yerel yapı ustasına yön vererek vernaküler mimariye özgü evlerin biçimlenmesinde aktif rol oynayabilir. Evin tipi ve büyüklüğü ile ilgili kararlar da dahil olmak üzere

⁴ Konu kapsamında yapılan çalışmalar için bkz. Mimarlar Odasından Portreler Afife Batur, (İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Eylül 2019); Mimarlar Odasından Portreler Nur Akın, (İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Kasım 2019).

süreç işverenin istekleri doğrultusunda ilerlediği için (Bektaş, 2001, s. 88) kaynak kişi olarak mekânın üretilmesini talep edenler de vernaküler mimariye kaydedilmemiş verileri kazandırabilir. Kısacası, bilgi kaynağı olarak sınıflandırılan her üç tanık da vernaküler mimarlık tarihyazımına yapılı çevrenin üretimiyle ilgili yapım faaliyeti, inşa süreciyle alakalı iş akışı gibi verileri kazandırabilecek potansiyele sahiptir.

Vernaküler mimarinin oluşum sürecinde, yerel yapı ustaları çalışmalarında kuramsal bilgiye ya da mimari çizimlere bağlı kalmamaktadır. Buna ilişkin olarak yapı ustalarının yöntemlerini akıllarında tuttuklarını belirten Kemal Aran (2000, s. 120), “[...] [d]uyum verilerine dayalı bilgi malzemelerini ve bunlar üzerine kilitlenmiş düşünce kalıpları ve eylemlerini bir kuşaktan diğerine sözsözsel olarak usta-çırak ilişkisi içinde aktarır” ifadesiyle vernaküler mimaride etkin olan sözlü aktarım yöntemine dikkat çekmektedir. Öte yandan Aran (2000, s. 120) Thomas Hubka’nın “*Just Folks Designing: Vernacular Designers and the Generation of Form*” başlıklı çalışmasına referans vererek, vernaküler mimarinin tasarım ilkelerini geleneklerin oluşturduğunu ve bu geleneklerin çizimlerle değil zihinde saklanan bir tasarım yöntemiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yapı ustalarının zihinlerinde tuttukları bilgilere bağlı kalması (Aran, 2000, s. 120) pratik ve tutarlı bir tasarlama modelini ve buna bağlı olarak üretilen mimari dili beraberinde getirmektedir. Özetle, vernaküler mimari, ustaların zihinlerindeki bilgilerin form olarak yansıma halidir.

Kuşkusuz ki, vernaküler mimariyi konu alan araştırmalarda mevcut yapılar üzerinden mimari analizler yapmakla yetinmek veya bu yapıları sadece fiziksel özellikleri ile yorumlama çabasına gitmek, henüz ortaya çıkmamış ve kayda geçirilmemiş bilgilerin arka planda kalma sürecini uzatacaktır. Günümüzde yaşayan bu öznelerle görüşme olanağı varken, sahip oldukları bilgilerin gün yüzüne çıkarılması mümkündür. Zamanında hareket edilmezse, süreç içerisinde tanık sayılarının giderek azalması, bu bilgilerin aktarılamadan yitirilmesine yol açacaktır. Kaldı ki, vernaküler mimariyi yazılı ve/veya görsel belgeye dayanmaksızın inşa eden ustaların genelde anonim kalması, usta-çırak arasındaki aktarımın sonlandığı noktada tasarım ve problem çözme yeteneklerinin aktarılamamasına ve belgelenememesine neden olmaktadır (Hubka, 1979, s. 27). Bu nedenledir ki, halen hayatta olan ustalar varken yerel bilgi ve deneyimin sözlü tarih aracılığıyla kayıt altına alınarak veri elde edilmesi, birbirleriyle karşılaştırılması, değerlendirilmesi ve literatüre kazandırılması da büyük önem arz etmektedir.

Bir diğer önemli husus ise, vernaküler mimarlık tarihyazımında sözlü tarih yönteminin kaynağı kullanılarak elde edilen bilgi türleridir. Sözlü tarih yöntemiyle “geleneksel yöntemlerle yapılı çevre ve mekânı üretenler” (yerel yapı ustaları) ve “yapılı çevre ve mekânı yaşayanlar” (işverenler/kullanıcılar) üzerinden erişilen/üretilen bilgi türleri ise şu başlıklar altında toplanabilir:

- I. **“Malzeme ve Yapı Bilgisi”**: Bu kapsamda, yerel ustalarının ikamet ettikleri yörenin iklimi ve coğrafi yapısıyla bağlantılı malzemeleri doğasına göre kullanabilecek deneyime ve donanıma sahip oldukları üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte, doğa şartlarını yerleşilebilir bir ortama dönüştürmek için yerel malzemedен yararlanılan yerel yapı ustalarının yaşamını sürdürdüğü fiziki ortama en yakın konstrüksiyon-strüktür düzenini de oluşturabilecek düzeydeki yeteneklerine dikkat çekilmektedir. İnsanın uyum sağladıkları yaşamın uzamsal bir ortamı olan “yer” (Unwin, 2009, s. 33) ve bir bileşenin form haline getirilme yöntemiyle yakından ilişkili olan tektonik (Janson ve Tigges, 2014, s. 325-326)

kavramlarının da konuya dahil olduğu anlaşılmaktadır. Ustaların yapılı çevreyi üretebilecek yetenek ve donanıma sahip aktörler olduğuna işaret edilmesi, vernaküler mimaride “yer” ve tektonik kavramları arasında bağlantı kuran anlatıları önemli kılmaktadır.

- II. **“Sosyo-Ekonomik Bağlama Dair Bilgi”:** Bu kapsamda “işveren/kullanıcı ve yerel yapı ustası arasındaki iş birliğine dair bilgi” konu edilmektedir. Bu bilgi kapsamında, vernaküler mimari üzerine çalışanların baş etmesi gereken sorunlardan birisi olarak işveren/kullanıcı ve yerel yapı ustası arasındaki iş akışının finansal olarak nasıl çözümlendiğini gösterebilecek herhangi yazılı bir belgeye ulaşılabilmesi gibi sosyo-ekonomik konulara değinilmektedir.
- III. **“Sosyo-Kültürel Bağlama Dair Bilgi”:** Bu kapsamda “kullanıcı ve yapılı çevre / mekân arasındaki ilişkiye dair bilgi” ele alınmaktadır. Böylece, “yapılı çevre ve mekânı yaşayan” kullanıcıların zihinlerinde kaydettikleri veriler baz alınarak mekânın kullanım biçimine, eylemlere ve yaşananlara yönelik sosyo-kültürel temalı anlatılara odaklanılmaktadır.

“Malzeme ve yapı bilgisi” bağlamında sözlü tarih aracılığıyla ustalardan malzemenin doğasına ve kullanımına dair verilere ulaşabilen çalışmalar mevcuttur. Fatma Gül Öztürk tarafından kaleme alınan “*Kapadokya’da Dünden Bugüne Kaya Oymacılığı*” (2009) adlı kitapta, bu bilgi üretimi vernaküler mimarlık tarihyazımına entegre edilerek, salt fiziksel analizlerin ötesine çıkılabilmektedir. İlgili çalışmada, Kapadokya’da vernaküler mimarinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan kaya yerleşimlerinin açılma yöntem ve süreçlerini anlamak amacıyla halen geleneksel yöntemlerle çalışan bir taş ustasıyla yani “geleneksel yöntemlerle yapılı çevre ve mekânı üreten” özneyle gerçekleştirilen uygulama ve görüşme kayıt altına alınmıştır. Bu sözlü tarih çalışmasında, görme duyusunun yanı sıra, dokunma, ses ve koku duyularına başvurarak bir taş ustasının malzemeyi nasıl tanıdığına ve buna bağlı olarak kaya mekânların geleneksel yöntemlerle nasıl açıldığına işaret edilmektedir. Yığma taş yapılar da yapan aynı ustalar, hangi yörenin taşının yapının neresinde kullanılabileceğine dair bilgiye nesilden nesile aktarılan deneyimler sonucunda ulaşmıştır. Ayrıca, Öztürk yapılan bu çalışma ile kaya oymacılığının literatürde ifade edildiğinden daha zor ve uzun süren bir mekân oluşturma biçimi olduğunu göstermiştir.

Benzer şekilde malzeme ve yapı bilgisi kapsamında malzemenin doğasına ve kullanımına yoğunlaşan bir başka çalışma da Elif Kendir Beraha (2017) tarafından kaleme alınan “*In Situ: Anadolu Taş Ustalarının Günümüzdeki Pratiği Üzerine*” başlıklı makaledir. Bu çalışmada da bilgi kaynağı, “geleneksel yöntemlerle yapılı çevre ve mekânı üreten” özneler olarak tanımlayabileceğimiz geleneksel taş ustalarıdır. Gerçekleştirilen görüşmelere dayanarak yazar (2017, s. 127), bir taş ustasının malzemenin dayanıklılığını hem görünüşüne göre hem de üzerine sert bir cisimle vurulduğunda çıkardığı sese göre değerlendirdiğini aktarmaktadır. Anlatılar sonucunda yazar (2017, s. 127-128), taş işçiliği ile usta arasında var olan bedensel etkileşime tanıklık etmektedir. Daha açık bir ifadeyle çalışmada, bu öznelerin duyular aracılığıyla malzemenin doğasını anlayabildikleri ve en doğru biçimde kullanabildikleri bilgisi alınmıştır. Mevcut ama kayıta olmayan bu bilgilere birincil tanıklar yani geleneksel taş ustaları üzerinden ulaşılabilir olması, sözlü tarih yönteminin potansiyeline işaret etmektedir.

“Malzeme ve yapı bilgisi” bağlamında “yer” ve yapım tekniğiyle ilişkili olan araştırmalara da rastlanılmaktadır. Elif Kendir Beraha (2014) “*Learning from the Construction Site: An Epistemological*

Investigation of Architects and Stonemasons in Action” başlıklı doktora tezinde geleneksel taş ustalarının yaratım sürecine ve araziyle olan etkileşimine odaklanmaktadır. Yani malzeme ve geleneksel yapım eyleminin “yer”le olan bağına odaklanan Kendir Beraha (2014, s. 16) “yapma biçimi” (*ways of making*) ve “bilme biçimi” (*ways of knowing*) ifadelerinden bahsetmektedir.

“Malzeme ve yapı bilgisi” bağlamında sözlü tarih yöntemini kullanarak ustalardan “yer” ve tektonik arasındaki bağa dair bilgi edinen ve bu bilgileri bilimsel araştırmalara kazandırmayı hedefleyen çalışmalar da vardır. Gamze Akbaş tarafından Doğu Karadeniz Bölgesi’nde sürdürülen sözlü tarih çalışması kapsamında yerel yapı ustalarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Burada Akbaş, canlı bir malzeme olan ahşabın yapı malzemesi olarak değerlendirilirken doğasının ve oluşum hikayesinin yapı ustası tarafından nasıl okunduğunu ve ağacın kalitesinin ve yapı malzemesi olarak kullanım potansiyelinin nasıl takdir edildiğini aktarmaktadır.

Görülmektedir ki, malzemeyi, görünen ve görünmeyen kısımları ile bir bütün olarak okuyabilen bu öznelerin zihinlerinde sakladıkları bilgi birikimine sözlü tarih aracılığıyla ulaşılması ve aktardıklarının literatüre kazandırılması halen mümkündür.

“Sosyo-ekonomik bağlama dair bilgi” çerçevesinde sözlü tarih sayesinde ulaşılan “işveren/kullanıcı ve yerel yapı ustası arasındaki iş birliğine dair bilgi” tartışılmakta ve böylelikle işveren ya da kullanıcı ve usta arasında var olduğu düşünülen yazılı sözleşme yerine geçen alışlagelmiş davranış biçimleri araştırılmaktadır. Örneğin, ev, inşa edileceği yerde çizilmektedir ve süreç, işveren ve yapı ustasının birlikte aldığı kararlara göre ilerlemektedir (Bektaş, 2007, s. 10). Hatta, bir yapı ustası tarafından işverenin yaşam biçimi, beklentileri, geliri tam anlamıyla öğrenildikten sonra inşa sürecine başlanmaktadır (2001, s. 87; 2007, s. 8). Cengiz Bektaş (2007) *“Türk Evi”* adlı kitabında yapı ustalarıyla gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda, “geleneksel yöntemlerle yapı çevre ve mekânı üretenler” olarak adlandırabileceğimiz yerel yapı ustaları ve “yapılı çevre ve mekânı yaşayanlar” olarak tanımlayabileceğimiz işverenler / kullanıcılar arasındaki iletişim biçimine ve birlikte nasıl organize olduklarına dikkat çekmektedir. Bektaş (2007, s. 7) Antalya’da yerel bir ustadan edindiği bilgiler sonucunda, ev yaptırmaya karar veren bir işverenin iletişime geçebilmek için ustanın evine bir çuval buğday yolladığından bahsetmektedir. Bektaş (2004, s. 62) *“Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum”* başlıklı çalışmada ise, işverenin yapı ustasına kazma, kürek gibi gerekli araçlar yanında kestirdiği tahtaları temin ettiğinden söz etmektedir. Maddi durumu elvermeyen işverenin ise ormandan keserek bu ihtiyacı giderdiğine değinen Bektaş, (2001, s. 88), ayrıca yevmiye karşılığında çalışan ustaların yemekleri ev yaptırmak isteyen işveren tarafından karşılandığı bilgisini vermektedir.

Vernaküler mimari çalışmalarında “sosyo-kültürel bağlama dair bilgi” kapsamında sözlü tarihin literatüre “kullanıcı ve yapı çevre / mekân arasındaki ilişkiye dair bilgi”ler sunduğu çalışmalar da mevcuttur. Süheyla Işıksöy’un (2010) *“Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi”* adlı yüksek lisans tezinde, kullanıcıların (yapılı çevre ve mekânı yaşayanların) mekânsal deneyimlerini ve mekânı anlamlandırma biçimlerini incelemek üzere sözlü tarih yöntemine başvurulmuştur. Tezde Işıksöy (2010, s. v), geleneksel Yozgat evlerinin mekân düzenlemesinde etkili olan kriterleri, kültürel ve davranış kalıplarının çevreye yansımalarını incelerken, sadece arşiv çalışmalarına ve fotoğraflara bağlı kalmaz; aksine, sözlü tarihin önemini vurgulayarak kayda geçmemiş bilgi ve tanıkların izini sürer. Bunun için yazar (2010) kullanıcılar ile görüşmeler gerçekleştirerek; aile yaşantısı, mekân organizasyonu, odaları oluşturan her bir öğenin işlevi,

malzeme kullanımı hakkında bilgi sahibi olur ve sözlü tarihten faydalanarak elde ettiği bilgileri yorumlamaya çalışır. Böylece, kayıt altına alınmamış bilgilerin izini sürmeyi ve kaynak üretmeyi amaçlayan yazar, görüşmeler neticesinde, kullanıcının mekân ile nasıl bağ kurduğuna tanıklık eder.

Yine “sosyo-kültürel bağlama dair bilgi” kapsamında, kırsal miras alanı olarak belirlediği Bitlis’te bulunan Ahkis köyü ve çevresine yoğunlaşarak kullanıcı ve yapı çevre ilişkisi odaklı bir araştırma gerçekleştiren Özge Kurban’ın (2019) “*Dışarıda Bırakılmış Coğrafyalarda Kırsal Miras: Ahkis’ten Çevrecik’e, Bir Bitlis Köyü*” başlıklı yüksek lisans tezi örnek verilebilir. Yazar (2019, s. 135-136), bu çalışma alanının, konumundan ve ulaşım zorluğundan ötürü izole durumda olduğuna değinmektedir ve bununla ilişkili olarak geçmişte Doğu Anadolu Bölgesi’ni ziyaret eden batılı seyahatçıların seyahatnamelerinde dahi köye dair bir verinin olmadığına dikkat çekmektedir. Köyle ilgili sınırlı kaynak, yazarı (2019) sözlü tarihe yönlendirmekte ve bilgi kaynağı olarak bu kez mekânı yaşayanlara yani yerel halka başvurulmaktadır. Bu çalışmada yerel halkın anlatıları önemli hale gelmiş ve ilgili tanıkların aktardıklarıyla vernaküler mimari üzerine yer ve kimlik ilişkisine dayalı bilgiler kazandırılmıştır. Kurban (2019, s. 11-14) keşfedilmemiş bir kırsal mirasa sözlü tarih yoluyla ulaşmayı hedefler; bu kapsamda, köy ve çevresinin yerleşim dokusuna, zaman içerisinde yapı çevrede meydana gelen değişimlere, yöre halkının geçmişteki gündelik yaşam pratiğine, geleneksel konutun mekân düzenine dair bilgiler edinmeye çalışır.

Görülmektedir ki, tartışılan bilgi türlerine yönelik yararlanabileceğimiz çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Ancak bu bilgiler dahi, sözlü verilerin önemini kayda değer şekilde vurgulamaktadır. Geçmiş zamana tanıklık eden ve araştırma konusu hakkında bilgi sahibi olan bireylere başvurulduğu takdirde henüz yanıtlanmamış sorulara açıklık getirilebilecek ve sözlü tarihin vernaküler mimari çalışmalarındaki potansiyeli ortaya konulabilecektir.

3. SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ VE YEREL YAPI USTALARI ÜZERİNDEN VERNAKÜLER MİMARİNİN YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ (RE-THINKING VERNACULAR ARCHITECTURE THROUGH THE METHOD OF ORAL HISTORY AND LOCAL MASTER BUILDERS)

Sözlü tarihin potansiyelinden yararlanarak perde arkasında kalan bilgilerin vernaküler mimarlık tarihyazımına dahil edilmesi, bu çalışma alanının içeriğini çeşitlendirmekte ve farklı okumalarla bilimsel araştırmalardaki yerini güncel kılmaktadır.

Bu başlık altında yerel yapı ustalarının başvurabilecekleri teknolojik koşullar olmamasına rağmen, laboratuvar ortamında test edilerek ulaşılabilir nitelikteki bilgilere uzun vadede gözlem ve uygulama sonucu ulaşılmış olduklarına işaret edilmektedir. Bu bilgilere erişebilme durumunda ise, vernaküler mimariyi var eden öznelerin referans alındığı sözlü tarih yöntemi anlam kazanmaktadır. Böylece “geleneksel yöntemlerle yapı çevre ve mekânı üretenler” olarak yerel yapı ustaları aracılığıyla, vernaküler mimarlık tarihyazımında sözlü tarih yönteminin potansiyeli mercek altına alınmaktadır.

Vernaküler mimaride bilginin kaynağı olarak kabul edebileceğimiz yerel yapı ustası, bir sonraki kuşağa geleneksel yöntemleri, deneyim ve yetenek gerektiren uygulama biçimlerini sözlü yolla aktarmakta ve bu durum bilgi üretiminin kelimenin tam anlamıyla devamlılık içerisinde sürdürülmesini sağlamaktadır. Vernaküler mimarlık tarihyazımında farklı yöreler üzerinden yapılan

araştırmaların genel olarak yapı bilgisi, tipoloji ve cephe analizleriyle sınırlandırılması, araştırmacılar için üzerinde durulması gereken bir sorundur. Bir diğer sorun ise kültürel, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler sonucunda bu yöntemeye dayalı bilgi akışının ortadan kalkmaya başlaması, kaydı tutulmamış yerel bilgi ve deneyime dayalı bilgi aktarımının sonlanmış olmasıdır.

Vernaküler mimari sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlardan doğrudan etkilenmektedir. Doğal ortamdan vernaküler mimarinin tanımladığı yapı bir çevreye geçerken, tecrübeli olanın daha genç olana pratik olarak transfer ettiği bilgilerle gerçekleşmektedir. Bu bilgiler, zaman içerisinde kalıplara oturtulmuş ve inşa eylemi esnasında ustanın adımlarını organize eden talimatlardır. Sözlü tarih de vernaküler mimari çalışmalarında saklı kalan ancak bu aktörler tarafından bilinen verileri aydınlatmaktadır.

İnşaattan önce yerel yapı ustalarının eylemi “yer”le iletişim kurmakla başlamaktadır. Ormanlık alanların genişliği, kayalık oluşumların yoğunluğu, akarsu yataklarının fazlalığı, eğimli topografya yapısı, bitki örtüsü gibi doğal kaynakları tanıyan yerel yapı ustaları, zemin üzerinde yapı için en uygun taban alanını belirleyecek donanıma sahiptir. Yine, gerçekleştirilen bir sözlü tarih görüşmesiyle bu ustalar, “yer”le bağdaşan ilkeleri ve toprak zeminle olan dengeli birleşmeyi izah edebilir.

Vernaküler mimaride iklim ve coğrafyanın yanı sıra ekonomik etmenler de mühim bir konudur. En yakın noktadan eksikliği karşılanan doğal malzemeler, bulunduğu “yer”in iklimi, bitki örtüsü ve fiziki yapısıyla bütünleştiği için, farklı bölgelere göre çeşitlilik gösteren ve buna bağlı olarak birbirinden ayrışan özelliklere sahiptirler. Bu bağlamda “yer” ve malzeme arasındaki bütüncül ilişki, malzemenin cinsi, sağlamlığı ve ulaşımına ilişkin önemli ipuçları da yine sözlü tarih kapsamında sorgulanabilir ve vernaküler mimaride mevcut ama kayıta olmayan bilgilere birinci tanıklara başvurarak erişilebilir. Temini pratik olan doğal malzemeler tercih edilirken sahip olduğu özelliklerin ve olası risklerin gözetilmesi gerçeği (Çorapçıoğlu vd., 2011, s. 35), başvuracakları yazılı kaynak ya da teknik açıdan donatılmış bir analiz ortamına sahip olmamasına rağmen yerel yapı ustaları tarafından bilinmektedir. Bu tanıkların sesinden, doğal malzemenin yoğun şekilde bulunduğu alandan temin edilip kullanılabilir bir hale getirilmesine dair bir dizi işlemi kapsayan ve günümüzde dahi gizli kalan veriler gün yüzüne çıkartılabilir. Örneğin bir ahşap ustası Ekim-Kasım ayları arasında kesilen bir ağaçtan elde edilecek malzemenin çürümeye dirençli olduğunun farkındadır. Buna ilişkin bir bilgiye literatürde Melih Aşanlı'nın “*Geleneksel Yapı Teknikleri Doğal Ekolojik Yapı Rehberi*” (2016) eserinde karşılaşmaktayız. Aşanlı (2016, s. 46) ağaçların kışın kesildiğinde böcek ve benzeri olumsuz saldırılara karşı dirençli olduğunu vurgulamakta; bununla birlikte, bahar ayında orman yeniden canlandığı için ağaçların önemli bir besin kaynağı haline geldiğini ve kesilen ağaçların Nisan ayından önce toplanmadığı takdirde olumsuz saldırılara açık olduğunu belirtmektedir. Bir taş ustasının sözlerinden; bölgenin yağış oranı ya da sıcaklık derecesine göre değişkenlik gösteren taşın cinsi ve taşın elde edildiği “yer”e göre malzeme kalitesi açısından taşınması gereken nitelikler öğrenilebilir.

Mevcut çevre koşuluna yatkın olacak biçimde maddi bileşenleri üretebilen bu öznel, deneyim ve uygulama biçimleri sayesinde yeryüzünü düzenleyebilme kabiliyetine sahiptir. Herhangi bir çizelgeye ihtiyaç duymadan yapının yük taşıma eşiğine göre yapı bileşenlerini ne şekilde kurguladığını ya da yapının sağlamlığı bakımından en makul malzeme miktarının nasıl muhakeme

edildiğiyle ilintili veriler sunulabilir. Vernaküler mimaride taş, ahşap, kireç, toprak gibi doğal malzemeler sahip oldukları özelliklere göre kabul edilmektedir ve katmanlaşma, damarlı yüzey, yoğunluk, yüke karşı reaksiyon, sıcaklık, nem, yaşlanma gibi unsurlar coğrafya ve iklimsel koşullar göz önünde bulundurularak uzun süre yapı ustasının gözlemlemesiyle uygun şekilde kullanılmaktadır (Moholy-Nagy, 1957, s. 169; akt. Aran, 2000, s. 194). Uygulamada ise, en doğru tasarım biçimini kurgulayarak yapı çevreyi ortaya çıkarmaktadırlar. Örneğin; yakıcı güneşin kerpiç duvarı kurutması ve sertleştirmesi, yer çekimi baz alınarak taşların üst üste yerleştirilmesi, yağın yağmurun killi topraktan oluşturulmuş dam yüzeyine yayılarak düzgün bir şekilde yerleşmesine yardımcı olması veya nemi emilen ve buharlaşan ahşap yapılar ve kireç harcıyla sıvanmış duvarlar hava akımına maruz kalarak “nefes alması” (Moholy-Nagy, 1957, s. 169; akt. Aran, 2000, s. 194-198) gibi durumlar bir plana bağlı kalmaksızın malzemeyi biçimlendiren ustaların analitik düşünme ve öngörü yeteneğinden kaynaklanmaktadır.

Yine bu öznelerin sahip olduğu bir diğer dikkat çekici doğal kaynaklardan faydalanma yeteneği de, doğanın barındırdığı tüm kaynakları bozmadan ve zarar vermeden kullanabilmesidir. Kaldı ki, vernaküler yapı stoğunu var eden bu öznelerin donanımı “yer”le olan güçlü ilişkiyi doğrular niteliktedir. Yerel yapı ustalarının anlatıları, felsefi yanı da olan doğaya saygı duyma esasını içermektedir. Nitekim bu durum, Antik Çağ’da marangoz olarak nitelenen daha sonra şiirsel ve estetik terimleriyle ilişkili yapı ustalarının genel bir tanımı haline gelen “tekton” (Janson ve Tigges, 2014, s. 326) sözcüğüne kadar bizi götürmektedir. “Tektonlar”, insanların yaşamını şekillendiren maddi varlıkları üreterek yeryüzüne düzen getirebilecek yeteneğe sahip aktörleri nitelendirmektedir (McEwen, 1993, s. 36-72; akt. Holst, 2017, s. 2). Antik Çağ’da bilgi ve yöntemi ima eden “tekhne”den (Porphyrios, 1992, s. 29) yararlanan “tektonlar” gibi, yerel yapı ustaları da geleneksel yöntemlerden faydalanmış ancak her iki öznenin de hedefi doğayı korumaya yönelik olmuştur.

Bu hedeften vazgeçilip maddi bileşenler üretildiğinde ise, doğada ciddi yıkım başlamaktadır. Yenileme, yeniden inşa ya da özgün olanın yerine yapma gibi doğal zemine aykırı uygulamalar kısa vadede yapı stoğunun kaybolmasına yol açabilmektedir. Baş gösterecek olası bir olumsuz durumun bilincinde olan bu tanımların aktardıkları bilgilerle vernaküler mimari koruma altına alınabilir. Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel yöntemlere dayalı verilere ulaşıldığı takdirde ise, günümüzde dahi yeni vernaküler yapıların üretilmesi olasıdır. Hatta, bu bilgiler günümüzde laboratuvar ortamında doğrulanarak alternatif olabilecek bir malzemenin üretilmesine yardımcı olabilir.

Bu aktörler kültürel etmenlerin korunması bağlamında bir araç olarak kullanılacak bilgilere de sahiptirler. Belli bir grup tarafından benimsenen görüşler, kabul gören kurallar, kullanımına ihtiyaç duyulan yapılar inşa edildiği “yer”in mimari dilini ortaya çıkarmaktadır. Bu türden kaynaklı kültürel etmenler, her bölgeye göre çeşitlilik gösteren vernaküler mimari örneklerin üretilmesinde belirleyicidir. Yerel yapı ustalarının söyledikleriyle bu değerlerin sürdürülebilir halde tutulması mümkündür.

Görülüyor ki, vernaküler mimarinin sınırlarını genişletecek pek çok bilginin literatürde yer almaması ve bu bilgilere sahip son yapı ustalarının günümüzde kayda değer şekilde azalması, araştırmacıları veri toplamak için herhangi bir röportajdan farklı olan sözlü tarih yöntemine yönlendirmektedir.

4. SONUÇ YERİNE (INSTEAD OF CONCLUSION)

Makalede, anlatıların anahtar rol oynadığı sözlü tarih yönteminin, genel olarak mimarlık tarihi özel olarak vernaküler mimariyi konu alan çalışmalara sağlayabileceği katkılar tartışılmıştır. Bu katkılar içinde, sözlü tarih, mimarlık tarihyazımı açısından göz ardı edilmiş, unutulmuş, bilinmeyen veya yazılı olarak izi sürülemeyen herhangi bir topluluk, bölge, yapı hakkında tarihsel, kültürel, sosyal, mimari açıdan verilerin yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Yine bu yöntemin potansiyelinden faydalanarak mimarlık tarihyazımının içinde bulunduğu duruma dikkat çekilebilir, yeniden düşünülebilir, farklı açıdan okunabilir, yeni bilgilerle yeniden yazılabilir. Hatta yazınsal kaynaklarda yer almayan bir topluluğun sürdürdükleri yaşam düzeni ya da var oldukları mekanların geçmişi öğrenilebilir. Bunun dışında, sözlü tarih yönteminin kendisi çalışmaya dahil edilen tanıklarla birebir olarak iletişime geçtiği için, dinleyici ile güçlü bir iletişim kurabildiği görülmektedir. Bu süreçte mekânı tasarlayan kaynak kişiden profesyonel veya yaşam hikayesine özgü tecrübe ve anılara ulaşılabilir.

Vernaküler mimari açısından ise, sözlü tarih yöntemi dahilinde malzemenin sınıflandırılmasına, doğal kaynaklardan erişilmesine, duylularla sağlamlığının test edilmesine ve inşaat faaliyetinde kullanım biçimine dair belli başlı lojistik, teknik ve finansal veriler elde edilmektedir. Yine bu bilgiler kapsamında, yapıyı çevre bağlamında “yer” ve tektonik kavramları arasında köprü kurabilir. Her bölgeye göre yapıyı çevrenin inşa eyleminden önce doğa koşullarından kaynaklanabilecek olası tehlikelerin tetkik edilmesine ve önüne geçilmesine ilişkin adımlar tartışılabilir; ayrıca, en elverişli yapı tekniğinin geliştirilmesine ilişkin usuller incelenebilir. Üretim sürecinde yazılı bir belgenin bulunmadığı iş akışına bağlı hukuksal veriler öğrenilebilir. Aynı zamanda, kullanıcıların yaşam deneyimleri ve algıları hakkında veriler elde edilebilir.

Tüm bu ifadeler, vernaküler mimariyi sözlü tarih yöntemiyle incelemenin potansiyelini ve göz önünde bulundurulması gereken hususları tartışmaya yönlendirmektedir. Bu yöntem üzerinden gerçekleştirilecek yeni bir okuma denemesinde şu gibi durumlar ortaya çıkabilir:

- Yapılı bileşenlerin üretiminde yeryüzüne ait varlıkların en doğru ve verimli şekilde kullanılması bilinci, yerel bilgiler ve yöntemler üzerinden kazandırılabilir.
- Coğrafyaya göre değişkenlik gösteren bu yapı stoğu farklı biçimlerde inşa edildiği için yerel bilgi ve yöntemlere dair verileri çoğaltabilir.
- Doğal kaynaklardan yararlanarak yapıyı çevre üzerinden yeryüzüne düzen getirilmesi için vernaküler mimaride felsefi düşüncenin önü açılabilir.
- Tıpkı Antik Çağ’da yaşayan “tektonlar” gibi vernaküler mimariyi var eden yerel yapı ustalarının da sahip olduğu ancak unutulmaya yüz tutan el işçiliğinin ve bilginin değeri hatırlatılabilir.
- Geleneksel bilgiler, alışlagelmiş eylemler, devam ettirilen düşünce tarzları, kullanılan yerel yöntemler gibi konuları canlı tutabilir; böylece, kültürel değerler üzerine belgeleme çalışmasının yapılmasına teşvik edebilir.

- Vernaküler mimari, doğal ya da insandan kaynaklı nedenlerle yok olduğunda sıkı bir ilişki içinde olduğu “yer”de de yıkım başlamaktadır ki, bu olumsuz duruma yönelik tedbirlerin alınması ve yeni çözümlerin üretilmesi konusunda ıvık tutabilir.
- Araştırmacıları, günümüz standartlarında yeni vernaküler mimari örneklerin inşasını mümkün kılabilecek çalışmalara yönlendirebilir.
- Her an yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu yapı stoğu üzerinden, olası bir yenileme çalışmasında kullanılacak alternatif malzeme ve/veya konstrüksiyon düzeninin geliştirilmesi için öneriler düşünülebilir.

Makalede, herhangi bir röportaj ya da mülakattan ayrılan sözlü tarihin, vernaküler mimarlık tarihyazımına sunabileceği katkılar ortaya konulmuştur; bununla birlikte çalışmanın doğası gereği bazı yetersizliklerle de karşılaşmak kaçınılmaz olabilir. Bunlar arasında özellikle, bu yöntem üzerinden elde edilen bilgilerin doğruluk ve kesinlik bakımından tartışmaya açık olduğu söylenebilir. Örneğin, olayın üzerinden belli bir zaman geçmesine bağlı olarak sözlü bilginin kaynağı, başka bir ifadeyle görüşme yapılan kişinin hafızasında olayın eksik hatırlanmasından kaynaklı problemler olabilir (Acun, 2017, s. 85-86; Yow, 2005, s. 20). Ya da doğal malzemenin yaşı ve dayanıklılığına ilişki çıkarımlar, laboratuvarında test edilmeyen ancak doğru olarak varsayılan ve hatalı bilgileri de beraberinde getirebilen verilerdir. Aynı zamanda vernaküler mimari bağlamında kaynak kişi olan ustaların sayıca az olması, erişilen bilgiler çerçevesinde tutarlı bir sonuca varmayı zorlaştırabilir ve buna bağlı olarak tanıklardan elde edilen bilgilerin daha çok birbirleriyle kıyaslanabilir düzeyde kalmasına neden olabilir.

Dolayısıyla bu alanda çalışmalar yürütülürken altı çizilen hususlara yoğunlaşılabilir. Vernaküler mimaride özellikle ileri yaşta olan ve az sayıda kalan yerel yapı ustalarının sahip oldukları donanım, kaybolma tehlikesiyle yüz yüze olan yerel bilgi aktarımını devam ettirebilir. Makalede, sözlü tarihin, yaşayan aktörlerin sahip olduğu bilgilerle vernaküler mimari alanına yenilik kazandıracak, genişletebilecek ve yeniden okunmasını sağlayabilecek güçte olduğuna dikkat çekilmektedir.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

*Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

*There is no conflict of interest for conducting the research and/or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu makalenin araştırma ve hazırlama sürecinde finansman desteği alınmamıştır.

*No financial support has been received during the research and preparation of this article.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Bu makale etik kurallar çerçevesinde hazırlanmıştır.

*This article has been prepared within the framework of ethical rules.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

*Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur

*In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR 1: (a) Idea, Concept (b) Study Design, Methodology, (c) Literature Review, (e) Material, Resource Supply, (f) Data Collection, (g) Analyses, Interpretation, (h) Writing Text.

AUTHOR 2: (a) Idea, Concept (b) Study Design, Methodology, (d) Supervision, (g) Analyses, Interpretation, (h) Writing Text, (i) Critical Review.

REFERANSLAR (REFERENCES)

- Abrams, L. (2010). *Oral History Theory*. London: Routledge.
- Acun, F. (2017). *Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Akcan, E. (2018). *Open Architecture: Migration, Citizenship and Urban Renewal of Berlin-Kreuzberg by IBA 1984/87*. Basel: Birkhauser.
- Aran, K. (2000). *Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları*. Ankara: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.
- Aşanlı, M. (2016). *Geleneksel Yapı Teknikleri Doğal ve Ekolojik Yapı Rehberi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Baum, W. K. (1987). *Oral History for the Local Historical Society*. Nashville: American for State and Local History.
- Bektaş, C. (2001). *Halk Yapı Sanatı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bektaş, C. (2004). *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum*. (4. Baskı). İstanbul: Bileşim Yayıncılık.
- Bektaş, C. (2007). *Türk Evi*. İstanbul: Bileşim Yayıncılık.
- Counce, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (Çev: B. Bülent Can ve Alper Yalçinkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi, 1994).
- Çorapçıoğlu, K. vd., (2011). *Yöresel Kırsal Mimari Kimlik*. (2. Baskı). Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Erdilek Tunçay, N. (Ed.). (1993). *Sözlü Tarih Atölyesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Eyüce, A. (2005). *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Gosseye, J., Stead, N. ve van der Plaats, D. (ed.). (2019). *“Speaking of Buildings Oral History in Architectural Research”*. New York: Princeton Architectural Press.
- Güçlü, M. (2013). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 100-113.
- Holst, J. (2017). The Fall of the Tecton and The Rise of the Architect: On The Greek Origins of Architectural Craftsmanship. *Architectural Histories*. 5(1): 5, 1-12.
- Hubka, T. (1979). “Just Folks Designing: Vernacular Designers and the Generation of Form”, *Journal of Architectural Education*, 32(3): 27-29.
- Işıksöy, S. (2010). *Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- İlyasoğlu, A. (2006). “Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye’deki Gelişimine Bir Bakış”. *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar: Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*. (Haz. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan). İstanbul: Tarih Vakfı. s. 15-22.

- Janson, A. ve Tigges, F. (2014). *Fundamental Concepts of Architecture-The Vocabulary of Spatial Situations*. Basel: Birkhauser.
- Kendir Beraha, E. (2014). *Learning from the Construction Site: An Epistemological Investigation of Architects and Stonemasons in Action*. (Doktora Tezi). RMIT Üniversitesi.
- Kendir Beraha, E. (2017). “In Situ: Anadolu Taş Ustalarının Günümüzdeki Pratiği Üzerine”. *Yapı*, 423: 126-131.
- Kurban, Ö. (2019). *Rural Heritage in Excluded Geographies: From Abkis to Çevrecik a Village Of Bitlis*. (Master of Science). İzmir Institute of Technology Architectural Restoration, İzmir.
- Mattsson, H. ve Schalk, M. (2019). “Action Archive Oral History as Performance”. *Speaking of Buildings Oral History in Architectural Research*. Ed: Janina Gosseye, Naomi Stead, Deborah van der Plaats. New York: Princeton Architectural Press. s. 94-113.
- McEwen, I. K. (1993). *Socrates’ Ancestor: An Essay on Architectural Beginnings*. Cambridge: MIT Press.
- Moholy-Nagy, S. (1957). *Native Genius in Anonymous Architecture*. New York: Horizon Press.
- Öztürk F. G. (2009). *Kapadokya’da Düinden Bugüne Kaya Oymacılığı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Porphyrrios, D. (1992). *Classical Architecture The Living Tradition*. North America: McGraw Hill.
- Schwartz, H. (2015). *Building the Golden Gate Bridge: A Workers’ Oral History*. San Francisco: University of Washington Press.
- Somersan, S. (2015). “Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım”. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*. (Haz: Salih Özbaran). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s. 368-379.
- Sözlü Tarih Kılavuzu. (b.t.). Retrieved from <https://tarihvakfi.org.tr/proje/sozlu-tarih-calismalari/kilavuz-kitaplar-ve-kaynakca/sozlu-tarih-kilavuzu/>.
- Thompson, P. (2006). “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”. *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar: Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*. (Haz. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan). İstanbul: Tarih Vakfı. s. 23-37.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2008). *Tanıkların Ulucanları Sözlü Tarih*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2012). “Önsöz”. *Mimarlığın Sosyal Forumu*, 21-23 Ekim 2010, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. s. 5.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2012). “1969 Mimarlık Semineri Anımsama Sözlü Tarih Atölye Çalışması”. *Mimarlığın Sosyal Forumu*, 21-23 Ekim 2010, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. s. 25-82.
- TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (2019). *Mimarlar Odasından Portreler Afife Batır*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (2019). *Mimarlar Odasından Portreler Nur Akın*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (2019). Mimarlar Odası Tarihinden Portreler. Retrieved from <http://www.mimarist.org/tag/mimarlar-odasi-tarihinden-portreler/>.

Tosh, J. (2020). *Tarihin Peşinde*. (Çev. Ö. Arıkan). (7. Baskı). İstanbul: Kronik. (Orijinal Yayın Tarihi, 1984).

Türkçe Sözlük. (2019). (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Unwin, S. (2009). *Analysing Architecture*. (3. Baskı). London: Routledge.

Yow, V. R. (2005). *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. (2. Baskı). Walnut Creek, CA: AltaMira Press.

YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ (BIOGRAPHIES OF THE AUTHORS)

Gamze AKBAŞ (Öğr. Gör.)

2012 yılında Lefke Avrupa Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2015 yılında Atılım Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. 2017 yılından itibaren Çankaya Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. İstanbul Kültür Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde 2019 yılından beri öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. (g.akbas@iku.edu.tr)

Fatma Gül ÖZTÜRK BÜKE (Doç. Dr.)

Çankaya Üniversitesi'nde Doçent olarak görev yapmaktadır. Stuttgart Üniversitesi'nde mimarlık okudu; 2010 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Mimarlık Tarihi alanında doktora derecesini aldı. 2013-2014 yıllarında Pennsylvania Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak bulundu. Araştırma alanları arasında Bizans Kapadokyası, kaya mimarisi, Akdeniz'de konut ve yerleşim yer almaktadır. (gulozturk@cankaya.edu.tr)